

AZ OSZTRÁK–MAGYAR ÉS A BOLGÁR KÜLPOLITIKA ÚTKERESÉSE 1908–1912 KÖZÖTT

Bosznia-Hercegovina annexiójával, illetve Bulgária függetlenségének kinyilvánításával – akár volt tényleges együttműködés a Monarchia és Bulgária között, akár egymástól elszigetelt jelenségként értelmezzük az események egyidejű bekövetkeztét – alapvetően módosult a nagyhatalmak közötti viszony, s ezzel egyidejűleg a Balkánon is megváltoztak a kisállamok közötti erőviszonyok. A tanulmány a nagyhatalmi viszonyok módosulásának a Balkán-félszigetre való hatását, a két – kezdetben egyazon az oldalon fellépő – látszólag hasonló, valójában ellentétes célokért küzdő állam kiütkezését mutatja be, mely végül 1912-ben ideiglenes eltávolodáshoz, s eltérő – háborús, illetve békés – megoldások megfogalmazásához vezetett.

Osztrák–magyar elképzelések

Aehrenthal már 1906-ban úgy vélte, hogy a macedón reformok kudarcra vannak ítélve, ezért más politikát kell alkalmazni a Balkánon, s ennek vált részesévé Bulgária is.¹ A bolgár függetlenség kikiáltása után, 1908. október 9-én Nikiforov tábornok, a bolgár küldött Berlinben arról számolt be, hogy Bulgária jelenlegi területének növelését kívánja, s háborús hangulat uralkodott el az országban.² 1908. október 17-én azonban a russzofil Paprikov tábornok, akkori külügyminiszter kijelentette, hogy nem szabad további háborús lépéseket fontolgatnia a kormányzatnak, Pichon francia külügyminiszter ugyanis arról tájékoztatta Ferdinánd királyt, hogy a háború következményeképpen majd Kelet-Rumélia visszaadását követelik a nagyhatalmak.³ Aehrenthal ekkor úgy vélte, hogy a Monarchia kötelessége támogatni Bulgáriát, hogy ne érezze fenyegetve magát sem a töröktől, sem más államtól, így csökkentse a háború kockázatát, egyben meglátta a lehetőséget a balkáni helyzet Monarchia számára kedvező módosítására. Az osztrákok emellett távol kívánták tartani a bolgárokat egy Szerbia és Törökország alkotta Monarchia-ellenes Balkán Szövetségtől, amelyen Vinogradov szerint az antant munkálkodott.⁴ Ebben egy darabig a németek is partnerek voltak. Aehrenthal fő céljának ekkor egy bolgár–román–görög szövetség létrehozását tekintette Törökország és Szerbia ellen. A külügyminiszter azon a véleményen volt, hogy egy Bulgária elleni szerb–török háború elkerülése közös érdeke a Monarchiának és Bulgáriának is. Bár az orosz igazságügy-miniszter, Scseglovitov Bulgária, Montenegró és Szerbia közeledését szorgalmazva felhívta a figyelmet arra, hogy egy török- vagy szerbellenes osztrák háború esetén realisan a Monarchia győzelme várható, és az valószínűleg elfoglalja Szalonikit, így Bulgária örökre lemondani kényszerül Macedóniáról,⁵ de Thurn szófiai osztrák követnek 1908. december 14-én Dobrovics, a bolgár király kabinetfőnöke azt nyilatkozta, hogy Bulgáriának nem áll szándékában sem Szerbiával, sem Törökországgal egyezséget kötni, s megígérte, hogy egy Szerbia és a Monarchia, vagy Törökország és a Monarchia közötti háborúban semleges marad.⁶

Aehrenthal tervezetében kifejtette elképzelését a felek kötelezettségeiről egy Szerbia és a Monarchia közötti háború, illetve egy bolgár–török(–szerb) konfliktus esetén. Az első esetben a bolgár érdekek nyilvánvalóan semmilyen közbelépést nem szorgalmaznak, de a Monarchia nem tiltakozna a szerbiai Pírot környékének esetleges bolgár kézre kerülése ellen, azt viszont megakadályozná, hogy Szerbia ellenséges

magatartást tanúsítson Bulgária ellen, vagy megtámadja.⁷ A szerb–bolgár ellentét fenntartása érdekében tehát Macedónia helyett Szerbia egy darabját ígérték Bulgáriának semlegessége vagy támogatása esetén.⁸ Aehrenthal valójában nem(csak) a törökök ellen, hanem Szerbia ellen kívánt támogatót találni.

A tervezet másik lényeges pontja viszont azt mondta ki, ha mind a szerbek, mind a törökök egymással szövetségben megtámadják akár a Monarchiát, akár Bulgáriát, akár mindkét államot, akkor kölcsönösen támogatják egymást a harcban.⁹ Aehrenthal így egy szerb–török koalíciót kívánt ellensúlyozni egy védelmi jellegű bolgár–osztrákkal. A külügyminiszter – túllépve korábbi javaslatán – odáig ment, hogy Bulgáriának titkos biztosítékot adott, hogy Szerbiát, ha kell, katonai erővel is visszatartja, amennyiben Bulgária és Törökország között a tárgyalások sikertelenül végződnek a kártérítést illetően, és ha Törökország rátámad Bulgáriára.¹⁰ A Monarchia a későbbi – 1913 utáni – szövetségi terveiben is az 1909-es terv tartalmához tért vissza!¹¹

Mikor 1909. január 11-én Thurn előadta a tervezetet Ferdinándnak, Ferdinánd azonnal megkérdezte, hogy Bulgária területgyarapodása csak Pirotra vonatkozik-e, avagy más irány is elképzelhető. Macedónia ugyanis teljesen kimaradt az osztrák javaslatból, hiszen a nagyhatalmak – így a Monarchia is, melynek „sok volt már a rovásán” – az ifjútörök kormányzatot mindenképpen kímélni akarták a további kudarcoktól, s a radikalizáló tendenciáktól. Az akkori bolgár vezérkari főnök, Nazlámov tábornok január 13-án beleegyezett a szövetségi javaslatba, amennyiben az osztrákok elismerik, hogy nincs területi igényük Macedóniában,¹² s cserébe elfogadták volna Albániát osztrák érdekszféraként. Macedónia emlegetése kényes helyzetbe hozta Aehrenthalt, aki kijelentette, hogy nem ellenzi a bolgár területi igények megvalósulását Macedóniában, ámde míg egy Szerbia elleni háborúban rá tudja venni a románokat a semlegességük fenntartására, ha viszont Bulgária macedón területekkel gyarapszik, az erőegyensúly védelme érdekében Románia kompenzációt követel majd.¹³ A Monarchia ezzel a lépéssel, Románia beemelésével a két állam viszonyát érintő kérdésekbe, feladta azt az 1904 után előtérbe kerülő elképzelését, hogy egyedül is képes fenntartani a Balkán békéjét és a status quót, vagy az erőegyensúlyt. A Monarchia továbbra is defenzívában gondolkodott, az annexió után nem léphetett fel területi igényekkel vagy kompenzációs törekvésekkel önmaga számára, hiszen ezt egyértelműen ellenséges lépésnek tekintették volna az érintettek. Éppen ezért 1912-ben sem a Monarchia kárpótlása merült fel, hanem Albánia létrehozása, illetve Románia kárpótlása. A Monarchia tehát kénytelen volt általában szövetségese nevében fellépni, vagy számára kompenzációt kérni. Ezzel viszont Románia lehetőségei megnöttek. Ez a tény viszont az annexió egyik következményeként róható fel.

Érezve, hogy ígérete nem elegendő, a Nikolajev hadügyminiszterrel folytatott további tárgyalások során Aehrenthal még akkor is támogatást ígért a bolgároknak a törökök ellen, ha háborújuk sikertelenül végződik.¹⁴ A külügyminiszter továbbra is kitért a Macedónia sorsát illető állásfoglalás elől, a románok kompenzációja pedig nem talált kedvező fogadtatásra Bulgáriában.

A kortárs Pogány úgy vélte, Aehrenthal vonakodásának az volt az oka, hogy a Monarchiának szánta Macedóniát, azaz továbbra sem mondott le Szalonikiról, és a bolgárokat Szerbia egy részével kívánta kárpótolni: 1909 márciusában már Niš is szóba került kompenzációként.¹⁵ A bolgár vezetők válaszul kijelentették: „*Nem fogjuk megtűrni, hogy 40 km-re fővárosunktól egy olyan szomszéd telepedjen le, mint Ausztria.*”¹⁶ A bolgár válasz egyaránt jelenthette azt, hogy a bolgárok nem hagyhatják, hogy a Monarchia az egész szerb államterületet fennhatósága alá vonja, azaz Bulgária is

részt követel abból, másrésről jelenthette azt is, hogy a Monarchia előretörése Macedóniában veszélyezteti a bolgár állam érdekeit, ezért Szerbiát ütközőzónaként kell hasznosítani, ami viszont egy szerb–bolgár megegyezést vetített előre. Sokan emlékeztek még Sztambolov szavaira: *„Ausztia segítségével megvédelmezhető az ország függetlensége, de a nemzeti kérdést csak Oroszország segítségével oldhatjuk meg. (...) Macedóniában az osztrákok a mi riválisainknak számítanak...”*¹⁷

Ezt a helyzetet használták ki az oroszok: 1909. január 30-án felajánlották a Törökország által követelt jóvátétel kérdésének rendezését,¹⁸ majd a Balkán Szövetség megalakulásakor nyugodt szívvel egyeztek bele Macedónia felosztásába, hiszen az nem Oroszország érdekszférája volt, hanem a Monarchiáé. Az orosz külpolitika korábbi kudarcai miatt most többet kockáztatott, és ez alkalommal győztesen távozott a porondról. Az orosz diplomácia a Balkánon offenzívában maradt egészen 1912 közepéig úgy, hogy olyat ígért, amit nem tudott betartani vagy betartatni, s ennek 1912–1913-ban lettek súlyos következményei. Az orosz közbelépésnek köszönhetően 1909. február 17-én Ferdinánd már Sztolipinnek bizonygatta, hogy hajlandó együttműködni Oroszországgal. Izvolszkij kijelentette, hogy csak abban az esetben fogják elismerni a bolgár függetlenséget, ha Szerbiával baráti viszonyra törekcszenek. Ferdinánd tehát megígérte, hogy Bulgária egy osztrák–szerb háború esetén nem tesz ellenséges lépést Szerbiával szemben.¹⁹ Ezzel 1908 annexió „sikere” után fél évvel a Monarchia defenzívába szorult a félszigeten.

A Monarchia nemcsak a bolgár fél támogatásának megszerzéséről nem mondott le továbbra sem, de diplomatái a törökellenes fellépést sem tartották lehetetlennek.²⁰ A törökök az annexió krízis során bojkottálták a Monarchia áruinak forgalmát, ezért a Monarchia ellenlépéseket tervezett. Giesl akkori konstantinápolyi attasé Macchio külügyminisztériumi osztályvezetőnek 1909. január 11-én írt levelében úgy vélte, hogy a bolgár hajóhad egy törökök elleni osztrák–magyar háború esetén sakkban tudja tartani a török flottát.²¹ Giesl szerint Bulgária azért volt fontos geopolitikai szempontból, mert fedezné a Monarchia szárnyát és bekeríthetné Szerbiát egy szerb–osztrák–magyar háború esetén, egyidejűleg katonailag támadhatná Törökország szívéét, és megakadályozhatná, hogy Oroszország utánpótlást szállítson Szerbiának, melyet így a hármass szövetség tökéletesen bekerítené. Az oroszok pedig nyíltan sosem lépnének fel Bulgária ellen. Tehát, ha Bulgária a Monarchiával szövetkezne, vagy legalábbis semleges maradna, egy Monarchia elleni Balkán Szövetség lehetetlenné válna, és így az oroszok tervei is összeomlanának.²² A helyzetelemzés alapvetően jó volt: rámutatott arra, hogy nagymértékben Bulgária állásfoglalásán múlik egy életképes Balkán Szövetség létrehozása és irányultsága, s egy Bulgária és a Monarchia közé szorult Szerbia viszont gyakorlatilag életképtelenné válik. Macchio Gieslnek írott levelében szintén felvetette egy Törökország elleni háború lehetőségét – reflektálva Aehrenthal előző felvetésére –, és Szmirna megszállásának szükségességét fogalmazta meg, de egy bolgár–török konfliktust sokkal kedvezőbbnek tartott volna, mert így nem a Monarchia lenne az agresszor, és cselekvési és döntési szabadságát is megtarthatja, ami diplomáciai előnyhöz juttatja.²³

A gazdaságtörténész Löding szerint a Monarchia három szempontból is ellensúlyt látott Szerbia ellen Bulgáriában, ezért értékelődött fel az állam. Először is, ez a két ország szinte állandóan vitázott Macedónia hovatartozásán, ami Szerbiát gyengítette. Másrészt egy bolgár–szerb háború esetén a Monarchia politikusai szerint nem kellett orosz közbeavatkozástól tartani, e háború viszont a Monarchia érdekeinek nem mondott ellent. Harmadrészt, mert az osztrák–magyar befolyás Bulgáriában a szláv álla-

mok közötti egyensúlyi helyzetet és politikát erősítette volna a pánszlávizmussal vagy a szeparatista törekvésekkel szemben. Ezek a politikai megfontolások vezettek oda, hogy 1912 márciusában – a szerb–bolgár megegyezéssel egy időben – kereskedelmi szerződés született a Monarchia és Bulgária között.²⁴

Arra viszont Giesl sem kínált megoldást, hogy a bolgárok számára miért lenne kedvezőbb ez a konstelláció, mint egy balkáni szövetség. Valószínűleg azért nem kapunk erre választ, mert a Monarchia politikusait nem a kisállamok igényeinek kielégítése foglalkoztatta, hanem saját nagyhatalmi érdekeiket állították előtérbe, elhanyagolva a másik fél lekötését. Ezt a hibát az oroszok nem követték el, míg a Monarchia bolgár és román politikája viszont végig ezzel a problémával küzdött 1912–1913 során.

Bár 1908 után a Monarchia politikájának egyik alappontja volt a balkáni status quo, azt a politikusok is elfogadták, hogy a Török Birodalom szétesése esetén Bulgária kell, hogy átvegye helyét és a híd szerepét Németország és Kis-Ázsia között.²⁵ Tarnowski szófiai követ szerint párhuzamosság volt a Monarchia és Bulgária érdekei között. Bulgária azért megfelelő partner, mert nincsen területi igénye a Monarchiával szemben, csak Macedóniában, ahol a Monarchiának nincsenek közvetlen érdekeltségei. *„Bulgária nélkülünk vagy ellenünk nem tud vállalkozásba kezdeni a Balkánon”* – vélte.²⁶ Éppen ezért az osztrák politika kettős volt Bulgária irányában: meg kellett akadályozni, hogy Bulgáriában megerősödjön egy idegen állam befolyása, és másfelől meggátolni, hogy Bulgária önálló lépéseket tegyen a félszigeten érdekei érvényesítésére. Egy osztrákbarát balkáni szövetség létrehozásán túl 1912-ben ez a politika is kudarcot vallott. A követ úgy vélte, hogy Bulgária területi törekvéseit érdemes szavakban támogatni, mert ha megváltozna a Monarchia hozzáállása a kérdésben, az bizonyosan az orosz befolyás megerősödését jelentené az országban. A Monarchia számára egy tényleges szövetség Bulgáriával haszontalan lenne, mert csak kötelezettségeket róna a Monarchiára, míg Bulgária mindenképpen elvégzi a neki szánt munkát. A Romániával való osztrák–magyar viszonyt nem szabad veszélyeztetni Bulgária támogatásával: Tarnowski ellenezte a „tojástáncot”.

Szót kell ejteni a Szerbiához fűződő viszony átalakulásáról is. Szerbia még 1904-ben felajánlotta a Monarchiának, hogy támogatja a macedón reformokat (egyébként is támogatta őket kezdetben), amennyiben Macedónia szerbek lakta része majdan Szerbiához kerül. Ez esetben Szerbia a dinasztiaaváltás ellenére továbbra is lojális maradt volna a Monarchiához, ha az megvédi macedóniai érdekeit Bulgáriával szemben.²⁷ Mivel ez ellentmondott a műrzszegegi megállapodásnak, Konstantin Dumba belgrádi követként elutasította a javaslatot.

1909 novemberében Milovanović szerb miniszterelnök Aehrenthaltól azt kérte, hogy a Monarchia egyezzen bele Szerbia Szandzsákra és Koszovóra vonatkozó igényeibe, és támogassa annak megszerzésében. Mivel minden hatalom békét akart az ifjútörököknek, és a Monarchia nem akart szembekerülni velük, ezt a kérést is elutasította.²⁸ Szerbia tehát mindkét esetben először a Monarchiához fordult. Ezt követően kezdődött el mindkét alkalommal a bolgár–szerb közeledés. Conrad úgy vélte, ez kardinális hiba volt, szerinte 1909-ben a Szandzsák sorsának ilyenén rendezésével a Monarchia megoldhatta volna a szerb kérdést, ráadásul nem a Monarchia veszített volna területet, és megakadályozhatták volna a Balkán Szövetség létrejöttét.²⁹ Lončarević is úgy véli, hogy a különben kompromisszumra kész Milovanović ettől kezdve vált ellenségessé a Monarchiával szemben.³⁰ Bár Aehrenthal a szerb kompenzációs igényeket az Adria és a török kézre került Szandzsák felé elutasította, azt viszont leszögezte,

hogy változások esetén nem tiltakozik a déli irányú expanzió ellen, talán abban a reményben, hogy ezzel növeli a szerb–bolgár feszültséget.³¹

A Szalonikihez való kijutást Aehrenthal nem a Szandzsákon, hanem eleinte Szerbián át látta megvalósíthatónak, s ez a kisállamnak nem sok jót ígért. 1909-re viszont Szerbia bekebelezése és a Szandzsák megtartása egyaránt lekerült a napirendről. 1908 után az is felmerült Aehrenthalban, hogy Szaloniki osztrák kézre kerülése sem szükséges, elegendő, ha a kikötő nem jut a szerbek kezére, s e célnak megfelel, ha Bulgária útját állja Szerbiának Macedóniában.³² Akár törekedett a Monarchia Szaloniki megszerzésére, akár beérte volna az utóbbi esettel, a Szandzsák birtoklása egyik esetben sem volt szükséges, az utóbbi esetben pedig Szerbia meghódítására sem volt szükség. Aehrenthal 1909 végére egyértelműen felismerte, hogy az erőszakos behatolás megnöveli egy Balkán Szövetség felállításának veszélyét. A külügyminiszter ettől kezdve azon volt, hogy maga hozzon létre egy ilyen formációt, megelőzve annak Monarchia-ellenes életét.

A Szerbiához fűződő viszony enyhülésére utal, hogy 1909. április 15-én Aehrenthal immár azt fejtette ki, hogy a szerb probléma megoldására csupán két lehetőséget lát: a Szandzsákra irányuló szerb igények támogatását, vagy a szerb gazdasági követelések támogatását.³³ Később Berchtold is elismerte, hogy Szerbia annexiójának elmaradása esetén nem lehet egyszerre szétzúzni a nagyszerb álmokat és Szerbia gazdasági életképességét is: valamelyik kérdésben engedni kell. Azt azonban mindketten elutasították, hogy a szerb területi és gazdasági követelések közül mindkettő teljesüljön. Aehrenthal tehát először kísérletet tett a Szerbiával való kereskedelmi megegyezésre 1910–1911 között,³⁴ majd ennek kudarca után fordult ismét Törökország és Bulgária felé.

Míg az annexiós krízis előtt született, 1908. augusztus 9-i Semmering-egyezmény még Nagy-Bulgária létrejöttével, Törökország összeomlásával számolt, és Szerbia felosztásának szükségességét hirdette, a bolgár szövetség kudarca és a törökkel való békülés után, 1909. augusztus 15-én Aehrenthal új koncepciójának szellemében egy emlékiratot szerkesztett, leszögezve, hogy a Monarchia politikájának középpontjában immár Törökország fenntartása áll.³⁵

A Törökországgal való szorosabb kapcsolat kiépítésének kísérlete szorosan összefüggött a román szövetséges lanyhuló támogatásával, Csarikov demarsával, a szerb–bolgár tárgyalásokkal és a balkáni orosz behatolás kérdésével. Midőn II. Vilmos császár 1909 novemberében egy *török–német–osztrák–magyar–(román)* szövetség koncepcióját vázolta fel, és a berlini török követ, Oszmán Nizámi pasa is erre tett javaslatot, Aehrenthal nem reagált elutasítóan. A törököket részben ugyanaz a cél vezette, mint a Monarchia politikusait: a leginkább törökellenes Bulgária kivonását egy esetleges törökellenes Balkán Szövetségből.³⁶

A tárgyalási készséget növelte, hogy 1911. december 2-án Fürstenberg herceg bukaresti követ úgy tájékoztatta feletteseit, hogy a román kormány aggódik – az olasz–török háború következményeképp – a tengerszorosok esetleges lezárása miatt, és ennek elkerülésére akár az oroszokkal való együttműködést is vállalja. Fürstenberg ezért a tengerszorosok semlegesítésére tett javaslatot, párhuzamosan Csarikov fellépésével azért, hogy Románia érdekei ne sérüljenek, illetve azokat ne az oroszok biztosítsák.³⁷ A török kormányzat által javasolt szövetséget Fürstenberg kivitelezhetetlennek tartotta, mert Törökország képtelen volt stabilitást mutatni, és többé nem számított hatalmi tényezőnek.³⁸ Románia megnyerése azért volt fontos, nehogy a megegyezésből kimaradva az oroszok oldalára álljon.

Török szempontból a dilemmát már december 15-én reálisan vázolta Mavroyeni bej, aki kijelentette, hogy Törökország vagy a szláv államokkal egyezik meg a status quo fenntartása érdekében, vagy egy nagyhatalmi csoportosulással, például a Monarchiával³⁹ és Németországgal, mert a nagyhatalmak – érdekellentéteik miatt – *együttessen* Törökország védelmében fellépni nem fognak. Mind a Monarchia, mind Törökország számára az utóbbi volt a kedvezőbb megoldás, mivel a Monarchia a kisállamokkal szemben nem követelt területet Törökországtól, ugyanakkor török területen jó eséllyel kiépíthették volna a Szaloniki–Szandzsák vasutat. A törökök úgy vélték, hogy az antant nem alkalmas szövetségesnek, mert az angolok és franciák együttműködtek Oroszországgal, melynek viszont balkáni aspirációi voltak, ugyanakkor Anglia és Franciaország messze volt ahhoz, hogy megvédje Törökországot akár az oroszokkal, akár a központi hatalmakkal szemben. Akkor már inkább az utóbbiakkal kell szövetséget kötni, s így mérsékelni vagy elismerni egyes igényeiket, mert ez utóbbiak közelsége látszólag elég garanciát jelentett az oroszok (és a kisállamok) féken tartására.⁴⁰ Az ifjú törököket gyakran németbarátsággal vádolták, de nézetünk szerint inkább reálpolitikai megfontolások vezették őket. Egyébként is csak az angol elutasítás után fordultak a közelebbi központi hatalmakhoz.⁴¹

A törökök számára persze egy titokban maradó *török–osztrák–magyar* szövetség nem jelentett perspektívát, nem lévén elrettentő ereje, ezért a nyilvánosságra törekedtek, ami viszont nem különösebben nyerte meg a Monarchia tetszését, hiszen egy ilyen szövetség – párhuzamosan a líbiai olasz–török háborúval – nem találkozott volna Olaszország helyeslésével.⁴² A Monarchia számára egy *török–bolgár–román* szövetség – a Monarchia kimaradásával – kedvezőbb lett volna. (Bulgária csatlakozását a németek nem óhajtották.) A törökök a bolgár részvételt nem ellenezték – nekik ez kifejezetten előnyös volt, és Aszim bej külügyminiszter ezt javasolta is –, és így egy Monarchia égisze alatt kötendő Balkán Szövetség terve bontakozott ki, megakadályozandó az oroszbarát szerb–bolgár együttműködést –, amelyhez Olaszország is csatlakozhatna.⁴³ A románok sem utasították el a bolgár részvételt, de 1911. december 15-én leszögezték, hogy Bulgária vagy lemond macedóniai törekvéseiről, vagy kompenzációt ad Romániának.⁴⁴ A román–magyar viszony alakulása mellett így a román–bolgár viszony is egyre nagyobb szerepet kapott a Monarchia külpolitikájában.

Mivel az oroszok is kacérkodtak egy törökbarát Balkán Szövetséggel, így kénytelen-kelletlen a hármas szövetség is átvette ennek kezdeményezését. Pallavicini osztrák követ megállapította, hogy Bulgária nem maradhat ki a törökbarát Balkán Szövetségből, mert ez a politika az oroszok karjaiba kergetné őket, ami a többi balkáni államra gyakorolna kedvezőtlen hatást, és így végső soron Törökország helyzetét nehezítené meg.⁴⁵ Amennyiben kimarad a szövetségből, Bulgária úgy érzékelheti, hogy bekerítésre törekcszenek, s ez csak növelné a bolgárok és szerbek megegyező készségét. Csarikov terveit leginkább Bulgáriának a szövetségbe való bevonásával lehet megbénítani, s Aszim bej is osztotta e nézetet, hiszen Bulgária bevonása a status quót fenntartó szövetségbe éppúgy lehetetlenné tenné a bolgár területi követelések realizálását, mint az ország kimaradása.⁴⁶

1912 elején Aehrenthal betegsége véget vetett a tárgyalásoknak, jöllehet ekkor már egy újabb verzió – Bulgária nélkül, de Romániával – került a figyelem középpontjába. A szerződéstervezet szerint a felek kölcsönösen megegyeztek abban, hogy ha balkáni birtokaikat egy harmadik állam részéről támadás éri –, akkor alól gondosan kivonták Görögországot, mellyel a Monarchia nem volt határos –, ezzel fegyveres erővel sietnek egymás megsegítésére.⁴⁷ A Monarchia szemszögéből ez egy szerbellenes szer-

zödéstervezet volt, hisz Bulgária a Monarchia balkáni birtokait aligha támadhatta, mivel nem volt határos azokkal, török szempontból pedig a szövetség egy szerb–bolgár szövetséget ellensúlyozott volna, biztosítva a Monarchia támogatását. Ha Bulgária egyedül támadja meg a törököket, a Monarchia ugyan nem tud beavatkozni, de Románia igen, és egy ellenféllel valószínűleg a törökök is elbírnak. Ez a defenzív tervezet tökéletesen alkalmas lett volna a második Balkán Szövetség agressziójának megakadályozására. E tárgyalások azért érdekesek, mert a törökök és az osztrákok sem tudtak az 1912. márciusi szerb–bolgár szövetség tartalmáról, csupán a tárgyalásokról.⁴⁸ A törökök számára a szövetség eredménye hosszú távon a belviszonyok konszolidációja lett volna, azáltal hogy a kisállamok végérvényesen lemondanak területi növekedésükről Törökország kárára, Szerbiát és Bulgáriát egyértelműen a Monarchia ellen fordítva. Aehrenthal halála viszont azt jelentette, hogy a két párhuzamosan épülő blokk közül az egyik zátonyra futott, s ezt a kedvező helyzetet gyorsan kihasználták a balkáni államok.

Berchtold már a létező Balkán Szövetség kikapcsolására kellett, hogy koncentráljon, s ehhez 1912 őszén nem egy ellenszövetség kidolgozását látta szükségesnek, mint Aehrenthal, hanem – a szerb–bolgár ellentétek kiélezésével – a szövetség bomlasztását. A Balkán Szövetség egyik legnagyobb „vívmánya” éppen az volt, hogy úgy látszott, a két egymással ellenséges viszonyban lévő ország ideiglenesen képes megegyezésre jutni. Ekkor úgy tűnt, hogy az elképzelés, miszerint Bulgária területi gyarapodásának támogatásával megoldható a szerb kérdés, kudarcot vall. Míg ugyanis 1879-ben Andrássy úgy nyilatkozott, hogy közös érdek volt a nagy balkáni nemzetállamok kialakulásának megakadályozása,⁴⁹ addig 1912 után a Monarchia balkáni pozíciója is éppen egy ilyen nemzetállam megvalósulásától, illetve „támogatásától” függött.

Miközben a Monarchia nem volt képes összekovácsolni – érdekeit biztosítandó – egy balkáni szövetséget, Románia is távolodott a Monarchiától. Kiderlen német külügyminiszter román–orosz barátkozásról számolt be 1912 júniusában. Mind az oroszok, mind a németek arra a következtetésre jutottak, hogy bolgár területeket kellene Romániának odaadni „100 ezer bolgár tússzal”, hogy támogatását megnyerjék – de a románok számára ez kevés volt. Románia igényei pedig aligha kielégíthetők Besszarábia irányában, akár az oroszok ajánlják ezt fel a szövetségért cserébe, akár a hármas szövetség tenne ilyen javaslatot.⁵⁰

Bolgár elképzelések

A török–osztrák tárgyalásokkal egy időben a bolgár politika is útkereséssel próbálkozott. 1910. október 10-én Ficsev vezérkari főnök ecsetelte Bulgária értékét az antant számára: a tábornok úgy vélte, hogy ha Törökország csatlakozik a hármas szövetséghez (melyre egyébként sok esély nem volt), akkor Bulgária kénytelen külső segítség után nézni Románia és Törökország szövetsége ellenében, ez pedig csak az antant lehetne. Helyesen látta meg, hogy Bulgária szerepe azért fontos, mert meg tudja akadályozni a német, osztrák és török hadak egyesülését és a Balkán előzönlését, így Németország, illetve a hármas szövetség nem juthat ki a szorosokhoz.⁵¹ Ez is visszatarthatta Berchtoldot attól, hogy Törökországgal szövetségre lépjen, hiszen így – ellenszövetség hiányában – a Balkán Liga nem vált az antant szövetségesevé, egy román–török szövetség viszont a nagyhatalmak felsorakozását jelentette volna a félszigeten a két kisállami csoport mögött.

Ferdinánd bolgár cárnak az 1909-es sikertelen tárgyalások után döntenie kellett,

hogy tartja-e magát az osztrák politika status quo vonalához, kockáztatva a háborúpárti és a ruszsofil bolgár polgárság támogatását, vagy követi saját, a balkáni területszerzésre irányuló terveit, így viszont a Monarchiával való viszonyát rontja meg; esetleg a Monarchia segítségével elérendő területi növekedést választja Szerbia rovására.⁵² Mivel Németország ellenezte, hogy Bulgária tevékenysége Törökország feldarabolódásához vezessen, továbbá Szerbia és Oroszország nem egyezett volna bele egy olyan szövetségbe, mely egyedül Törökország ellen irányul, ezért a Balkán Szövetség megkötésekor Ferdinánd szembemenetelni kényszerült az osztrák érdekekkel.⁵³

A kortárs publicista, Szimeon Radev úgy vélte, Bulgáriát a Balkán Szövetség megkötésére éppen a Monarchia kényszerítette, mely a macedón reformfolyamat „el-szabotálásával” nem hagyott más lehetőséget Bulgáriának,⁵⁴ így lépése öngólnak tekinthető. Ha a Monarchia nem avatkozik be Macedóniában, a Balkán Szövetség sosem jött volna létre abban a formában, ahogy azt az oroszok szerették volna.

Az oroszorientáció erősödése ellenére Ferdinánd továbbra is tárgyalópartnernek tekintette a Monarchiát, olyannyira, hogy 1912 júniusában ismét felajánlotta Berchtoldnak, hogy osztozzanak meg a balkáni érdekszférán. Ferdinánd kijelentette, hogy Bulgáriának nincs keresnivalója Albániában, és egy 3 millió fős lakosságú Nagy-Albánia létrehozását javasolta. Szerbia – a szövetséges – igényei egyáltalán nem fogalmazódtak meg, az viszont igen, hogy Nagy-Albánia létrejötte esetén Szerbia nemcsak hogy az Adriára nem juthat ki, de Koszovót is elveszti.⁵⁵ Ezzel a lépéssel Ferdinánd azt kívánta elérni, hogy Szerbiának esélye se legyen a macedón területek közelébe jutni, tehát nem vette túl komolyan Bulgária kötelezettségeit. Ez is azt bizonyítja, hogy az 1912. márciusi szövetségi szerződés a bolgárok részéről csak eszköz volt,⁵⁶ nem cél: ez utóbbi megközelítés az orosz diplomáciára volt jellemző.

Genadiev, a későbbi külügyminiszter úgy vélte, a bolgár kormányzat legalább 8 hónappal a Balkán-háború kitörése előtt lényegében már eldöntötte, hogy háború lesz, csak az időpontja volt bizonytalan, ellenkező esetben értelmetlen lett volna egyáltalán szerződést kötni a szerbekkel.⁵⁷ Genadiev szerint az orosz támogatás legalább elvi megszerzésével és a megegyezés aláírásával lényegében eldőlt, hogy egy bolgár–török háború esetén a nagyhatalmak nem avatkoznak be a küzdelembe (a viláégéstől való félelmük miatt), és a balkáni államok sem támadják hátba a bolgárokat. Bulgária számára tehát azért is volt fontos Oroszország támogatása, hogy egy másik nagyhatalom ne avatkozzon be a konfliktusba.

A tripoli háború kitörése előtt röviddel Bosdari gróf szófiai olasz követ Teodor Teodorov pénzügyminiszter véleményét kérdezte a kialakult konfliktusról, aki nyíltan azt felelte: „*Követni fogjuk az Önök példáját, amikor arra alkalom nyílik.*”⁵⁸ Bolgár kormánykörökben tehát már ekkor – szövetségesek nélkül, felkészületlenül – jelen volt a török elleni háború gondolata, ez vezetett a bolgár kormányfő európai körútjához, hogy kipuhatolja a nagyhatalmak álláspontját.

A hazatérő bolgár miniszterelnök, I. E. Gesov Bécsben megállt. Egyrészt, hogy bevárja Ferdinánd királyt, aki éppen Bécsben tárgyalt a Monarchia vezetésével Nagy-Albániáról, szintén a bolgár politika útkeresése részeként, másrészt mert tanácskozni kívánt követivel a kialakult helyzetről. Jelen voltak Sztancsov párizsi bolgár követ, Szabalasev, a bécsi követ, Rizov, a macedón származású Monarchia-barát római követ és Ivan Sztefanov Gesov, a miniszterelnök rokona, a berlini követ. Mint az általában Bulgáriában akkoriban szokás volt, valamennyien a kormánypártból (Nemzeti Konzervatív Párt) jöttek, ennek ellenére sem volt egyetértés köztük a helyzet megítélését illetően.

Először Szalabasev szólalt fel, s óva intett a döntés elhamarkodásától: „1908–1909-ben sokkal kedvezőbb lehetőségek nyíltak a háborúra, mint most, mert Törökország akkor a teljes zűrzavar állapotában leledzett, jóllehet én akkor is a békés megoldás mellett voltam pénzügyminiszterként. Most még inkább osztom ezt a nézetet, főleg mert nem tartom olyanoknak a kapcsolatainkat a balkáni szomszédainkkal, hogy beletörődjenek bármiféle területi növekedésbe.”⁵⁹ Szalabasev tehát a szomszédokkal való rendezetlen kapcsolatok miatt – a találkozó még jóval a Balkán Szövetség megkötése előtt zajlott – nem javasolta a konfrontáció erőltetését, amíg velük nem sikerül megállapodni. Csatlakozott a háborúellenességhez a berlini követ is, aki úgy vélte, az idő nem alkalmas arra, hogy fegyverek erejével oldják meg a vitás kérdéseket. Kijelentette: mivel 1909-ben sem kockáztatták meg a háborút, most sem egyezhet ebbe bele, mikor a nagyhatalmak status quo elve értelmetlenné teszi a háborús politikát.

Sztancsov nem értett egyet kollégáival. Ő a Petkov-féle háborúpárti katonai kabinnetben volt külügyminiszter, és már 1906-ban háborúra uszította a szobranjét. Sztancsov opportunistá módon úgy vélte, hogy túl nagy fontosságot nem kell tulajdonítani a nagyhatalmak status quo politikájának, főleg, hogy egy közülük (Olaszország) már meg is szegte azt büntetlenül, és kijelentette, hogy ennél kedvezőbb alkalom úgyszemint kínálkozik.⁶⁰ Ami a status quót illeti, számítása később bevált, de 1911-ben kérdéses volt, vajon egy kisállammal is elnézőek lettek volna-e a hatalmak, ha az szövetségesek nélkül ugrik fejest (az olaszok oldalán) egy olyan háborúba, melynek végét alig várták a nagyhatalmak. A sikerhez a megfelelő szövetségesek megszerzése elengedhetetlen feltétellé vált, mivel ekkorra már az olaszok is a lokalizáció hívévé szegődtek.

Rizov egyértelműen támogatta Sztancsovot. A bécsi megbeszélésen a következőképpen nyilatkozott: „Mi haszna van itt egy régebbi jóvátehetetlen hibáról beszélni? Olyan lehetőségünk, mint 1908–1909-ben volt, nem lesz több. És ha egy nap a tripoli háború is a múlté lesz, újból sötét időszak köszönt törökországi honfitársainkra. A macedóniai bolgárok eltörökösítése folytatódni fog, a törökök megépítik stratégiai vasútvonalait. [Ez megnöveli a sereg mobilitását.] Most Törökország védtelen a támadással szemben.”⁶¹ Rizov szerint az albán felkelés bebizonyította a törökök katonai gyengeségét, olyannyira, hogy úgy vélekedett: „A balkáni államokkal való szövetség hasznos lenne, de nem feltétlenül szükséges a Törökország elleni háború deklarációja előtt. Hasznos lenne, mert bizonyos garanciákat adna, hogy nem merül fel ellentét a balkáni államok között. De az biztos, ha Bulgária hadat üzen, ők is belépnek – akár van szövetség, akár nincs –, mert berántja őket pusztán az a tény, hogy Bulgária háborúzik.”⁶²

Rizov valószínűleg úgy értette ezt, hogy a többi balkáni állam kénytelen megtenni ezt a lépést, ha nem akar kimaradni az osztozkodásból. Rizovban fel sem merült az, hogy a többi balkáni állam esetleg – inkább Bulgária ellenében, mintsem Törökország védelmében – a másik oldalon sorakozik fel. Ez több dologra is ráirányítja a figyelmünket. Egyrészt Rizov a török haderő mellett olyan gyengének tartotta a török külpolitikát is, hogy az immár képtelen ellentétet gerjeszteni a kisállamok között, másrészt a balkáni államokat pedig nemzetileg annyira elkötelezettnek, illetve egymásra féltékenynek tételizte fel, hogy – egyébként racionálisan – inkább választják a kölcsönös területi növekedést és egy biztos győzelmet a többfrontos háborúra kényszerített Törökország ellen, mint Bulgária hátbatámadását, amivel területet nem nyernek. A következmények egy dologban nem Rizovot igazolták: megfélemlített arról, ha végeztek Törökországgal, semmi sem gátolja meg a szövetségeseket, hogy Bulgária ellen forduljanak.

A megbeszélés következménye az volt, hogy ideiglenesen a békés és a balkáni államokkal megegyezést szorgalmazó vonal diadalmaskodott, hiszen Bulgária nem lépett be az olaszok oldalán a háborúba, csak egy év múlva. Mivel pedig Bulgária elhalasztotta az azonnali belépést a háborúba, nyilvánvalóvá vált, hogy egyedül később még kevesebb esélye lenne. Ez Gesov részéről a Balkán Szövetség szükségességének belátásához vezetett. Így a bolgár kormányzat nyert egy évet a háborús készülődésre; ha valóban háború volt az elsődleges célja.⁶³

Teodorov bolgár pénzügyminiszter 1912-ben egyértelműen a késő őszi háború mellett volt, mondván, hogy ősszel a parasztok befejezik a termés betakarítását – élelem van elég –, tehát el lehet őket vinni katonának.⁶⁴ Mivel az időjárás csak november közepéig alkalmas a támadásra, a hadjáratnak tehát két hónap alatt sikerrel kell zárulnia, ellenkező esetben nő a vereség kockázata. Teodorov fejében villámháborús elképzelések körvonalazódtak, és a gazdaságot is egyszeri, de nagy erőfeszítés végrehajtására állította át. (Ez jelentősen rontotta a bolgár sereg esélyét a második Balkán-háborúban.) Teodorov szerint 1914-re megépülne a vasútvonal az Égei-tengerig és a Dunát átívelő híd Korábiánál. Így Oroszország, Budapest, Berlin és Hamburg is bekapcsolódhat a bolgár vasúthálózatba Szalonikiig vagy Kavaláig, ami egyet jelentett volna a német–osztrák–magyar elképzelések megvalósulásával.⁶⁵ Teodorov tehát nem bánta a német befolyás erősödését, tervezetéből ugyanakkor világosan kiderül, hogy 1914 körül a bolgároknak a vasútvonalak birtoklásával együtt ki kell jutniuk az Égei-tengerre, ez pedig békés úton nem elképzelhető.⁶⁶

Gesov – összhangban pénzügyminisztere kérésével – azt javasolta a szerbeknek, halasszák az ősze az ellenségeskedés megkezdését. Azt remélte, hogy ha a török–olasz konfliktus hosszan elhúzódik, ki tudja használni a háború nyújtotta lehetőséget a törökök elleni felkészülésre (a bolgárok tartottak a többfrontos háborútól, éppen ezért is volt szükségük a szerbekre), másfelől ha az olaszok addig sem képesek befejezni a háborút, érdekelték lehetnek a balkáni államok segítségével. Remélte, hogy az olaszok rábíráthatók a háború kiterjesztésére a Balkánon, ha cserébe megkapják Valonát, tudván, hogy annak megszerzése még nem zavarja a szerbek Adriai-tenger felé irányuló aspirációit. (Valona átadása viszont azt is jelentette volna, hogy nélküle egy életképes Albánia aligha hozható létre, és lezárható az Otrantói-szoros, amit a Monarchia nem tűrt volna.) Bulgária be is jelentette, hogy nem maradhat semleges, ha Olaszország átteszi a tripoli háború színhelyét a Balkánra.⁶⁷ Madzsarov londoni követ viszont úgy vélte, hogy Olaszország nem szándékozik átjönni Európába, és hadat viselni a török ellen. Ha Bulgária most támadja meg a törököket, azok azonnal, feltétel nélkül békét kötnek az olaszokkal, ezért a balkáni szövetségesekre mindenképpen szükség van.⁶⁸ Az események őt igazolták.

Összefoglalva a bolgár politika kísérleteit, sem a Monarchiával 1909-ben, sem az oroszokkal 1910-ben, sem a Monarchiával Nagy-Albániáért cserébe (1911–1912), sem önállóan (1911), sem az olasz szövetség segítségével (1911–1912) nem sikerült elismertetni jogukat a Törökország elleni beavatkozásra. Így került csak sor a Balkán Szövetség kiépítésére, mint végső megoldásra, mely egyáltalán nem az egyetlen lehetőség volt.

Jegyzetek

¹ Vlahov, T.: Otnosenijata mezsdu Bálgarija i Centralnite Szili po vreme na vojnite 1912–1918 g. Szofia, Dárzsavno Izdatelsztvo, 1957. 35.

² Tukin, C.: Die politischen Beziehungen zwischen Österreich–Ungarn und Bulgarien von 1908 bis zum Bukarester Frieden. Hamburg, H. Christian, 1936. 37. A bolgárok a törököknek fizetendő pénz ellenében az exarchátus kérdésének rendezését, a macedóniai helyőrség létszámának csökkentését, vasúti összeköttetés kiépítését Kumanovo–Szófia között és kereskedelmi kedvezményeket követeltek. A törökök határkiigazítást kértek Musztafapásától nyugatra, ez esetben beérték volna 5 millió fonttal is. A bolgárok válaszul elrendelték a mozgósítást.

³ Uo. A törökök ugyanis csak Bulgária függetlenségét voltak hajlandók elismerni, de Kelet-Ruméliáét nem.

⁴ Vinogradov, K. B.: Osznovnue oszobennosztyi polityiki Avsztro–Vengrii na Balkanah v 1909–1913 gg. 846. Az antant már az annexió után számolt egy szerb–bolgár szövetséggel, ellensúlyozandó egy osztrák–bolgár–román–török megállapodást.

⁵ Österreich–Ungarns Aussenpolitik. Bittner, L. – Pribram, A. F. – Übersberger, H. Wien, Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1930. (A továbbiakban: Ö–U.A.) I. Nr. 727. és Nr. 735. Nr. 736. Paprikov nem ellenezte az orosz befolyás növekedését, Nikolajev hadügyminiszter viszont arra figyelmeztetett, hogy Bulgáriának immár döntenie kell, hogy a Monarchia vagy Oroszország szövetségét részesíti előnyben, nehogy mindkettőt elszalassza, de Ferdinánd óvakodott a végleges elköteleződéstől. A szerbellenes osztrák–bolgár szövetséget ugyanis még az ausztrófilmek, mint Nikolajev is elutasították. Tukin: i. m. 44.

⁶ Uo. 43.

⁷ British Documents on the Origin of the War. Eds.: Gooch, G. P. – Temperley, H. London, His Majesty's Stationery Office. 1926. (A továbbiakban: BD.) IX–1. Nr. 528. Cartwright to Grey, 1908. december 5. és Ö–U. A. I. Nr. 828.

⁸ Ö–U.A. I. Nr. 687.

⁹ Bár a Monarchia aligha félt egy török támadástól, hiszen közös határuk is alig volt, egy szerb–török akciótól viszont tarthatott. A Monarchia katonai segítséget a bolgároknak nem adhatott, ha a törökök szerb segítség nélkül támadják meg Bulgáriát, (hacsak nem Románián keresztül), márpedig a bolgárok számára ez is reális eshetőség volt, s ezt elkerülendő nem zárkóztak el a tárgyalásoktól. Egy szerb támadás esetén viszont volt lehetőség a beavatkozásra. Török területet (Macedóniát) a Monarchia nem akart Bulgáriának ígérni, csak szerbet, azaz hamar világossá tette, hogy nem áll érdekében egy pusztán bolgár–török összecsapás: a Monarchia a szövetséget elsősorban nem a törökök, hanem a szerbek ellen – esetleges beavatkozásukban bízva – akarta igénybe venni. Az ajánlat nem ment ki a bolgár köztudatból 1913-ra sem.

¹⁰ Haus- Hof- und Staatsarchiv (Wien, ÖHHStA) PA, Kt. Rot. 486. Briefwechsel zwischen Aehrenthal und Thurn, 1909. január 26.

¹¹ ÖHHStA PA I. Kt. 494. Liasse XLV/17. Die Balkankonflagration. Hauptsachliche Bestimmungen eines Geheimvertrages zwischen Österreich–Ungarn und Bulgarien. 1913. dátum nélkül. Fol. 326–327. A védelmi szövetség tervezetében a két fél – Bulgária és a Monarchia – megegyezett abban, hogy ha egy nagyhatalom egy Bulgáriával szomszédos országgal együtt a Monarchiára támad, akkor Bulgária a Monarchia oldalán beavatkozik, s ha Bulgáriát támadja meg két ország, melyek közül egy határos vele, akkor a Monarchia avatkozik közbe a bolgárok védelmében (Románia támadása esetében a segítségnyújtás nem vonatkozott). A szerződéstervezet burkoltan Szerbia mellett még Oroszország ellen is irányult; egy szerb–orosz támadás esetén ugyanis kilátásba helyezte Bulgária segítségét. Bulgária akkor kapott volna segítséget, ha Szerbia nem egyedül támad rá, például szerb–orosz, szerb–görög, szerb–török támadás esetén. A szöveg végül kimondta, hogy a Monarchia Bulgária macedóniai igényeit elfogadja, és egy megrendezendő konferencián támogatja azokat.

¹² Ö–U.A. I. Nr. 893 és Nr. 895. továbbá Tukin: i. m. 45–50.

¹³ Conrad von Hötendorf, F.: Aus meiner Dienstzeit 1906–1918. Wien, Leipzig, München, Rikola, 1922. I., 140. Mindaddig, míg Aehrenthal fenntartotta eredeti álláspontját Szerbia bekebelezésének vagy függésbe kényszerítéséről, azaz a Szaloniki felé vezető út ellenőrzéséről (1909. március–április), addig a Monarchia nem mondatott le Macedóniáról sem, hiszen ha ezt megteszi, Szerbia birtoklása is fölöslegessé vált volna, s ez esetben a Boszniát érintő szerb irredentizmus megfékezése is kudarcba fullad.

¹⁴ ÖHHStA PA, Kt. Rot. 486. Briefwechsel zwischen Aehrenthal und Thurn, 1909. március 2. Ez azt jelenti, hogy a Monarchia immár elvben elfogadta a bolgár–török összecsapás lehetőségét, még akkor is, ha a szerbek kimaradnak a játszmából. (A korábbi ajánlat arról szólt, hogy a török–bolgár összecsapás a szerbek beavatkozását is magával vonja, amit a Monarchia blokkolhat, és így „rendet tehet” a félszigeten.)

¹⁵ Die grosse Politik der europäischen Kabinette. Thimme, F. – Lepsius, I. – Mendelssohn–Bartholdy, A. Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte. 1927. (A továbbiakban: GP.) XXVI. Nr.

9332. és lásd még a kortársak közül: *Hiller, G.*: Die Entwicklung des österreichisch-serbischen Gegensatzes 1908–1914. Halle, Akademischer Verlag, 1934. 9.

¹⁶ *Pogány J.*: A Balkán-háború és az osztrák–magyar imperializmus. Bp. Népszava–Világosság, 1913. 23–24.

¹⁷ Idézi *Radev, Sz.*: Konferenciája v Bukurest i bukurestikijat mir ot 1913 g. Szofija, Tinapresz, 1992. 86.

¹⁸ Oroszország szintén nem bővelkedett tőkében, de Törökország az 1878-as hadisarc jelentős részével még tartozott – ezt elengedték az oroszok, így kivásárolták Bulgária adósságát anélkül, hogy komolyabb összegbe került volna, és megszerezték Ferdinánd jóindulatát is.

¹⁹ *Tukin*: i. m. 55. Ezzel az osztrák–magyar–bolgár kapcsolatok kihűltek, amit az is okozhatott, hogy a Monarchia végül elismerte a jóvátétel jogosságát, és maga is fizetett a törököknek a két tartomány annexiójáért, a bolgárok számára kellemetlen precedenst teremtve ezzel.

²⁰ *Löding, D.*: Deutschlands und Österreich–Ungarns Balkanpolitik von 1912–14. (Unter besonderer Berücksichtigung ihrer Wirtschaftsinteresse.) (Phil. Diss.) Hamburg, 1969. 15.

²¹ ÖHStA Nachlaß Freiherr v. Macchio Kt. 1. 1909. január 11. Giesl an Macchio.

²² Uo.

²³ ÖHStA, Macchio Nachlaß Kt. 1. Macchio an Giesl, 1909. január 5. Ez meg is valósult 1912–1913-ban, bár kissé más formában.

²⁴ *Löding*: i. m. 16.

²⁵ Ö–U.A. III. Nr. 2547. és Ö–U.A. IV. Nr. 3539. 1912. május 23. Tarnowski.

²⁶ Uo. IV. Nr. 3747. 1912. augusztus 29.

²⁷ *Dumba, K.*: Dreibund und Entente Politik in der alten und neuen Welt. Wien–Leipzig, Amalthea Verlag, 1931. 206.

²⁸ Ö–U.A. II. Nr. 1727. és *Hiller*: i. m. 15. illetve *Baernreither, J.*: Fragments of a Political Diary. London, Macmillan, 1930. 90. és 131.

²⁹ *Conrad*: i. m. III. 132. A diplomaták zömének ekkor még fontosabb volt, hogy Montenegró és Szerbia ne rendelkezzen közös határral.

³⁰ *Lončarević, D. A.*: Jugoslawiens Entstehung. Zürich, Amalthea Verl. 1928. 442.

³¹ *Helmreich, E. C.*: The Diplomacy of the Balkan Wars. Cambridge, Harvard Univ. Press. 1938. 13.

³² GP. XXVI. Nr. 8927.

³³ *Hiller*: i. m. 8–10.

³⁴ *Baernreither*: i. m. 69. 1909. február 21. Az egykori kereskedelmi miniszter vélekedése szerint Szerbia gúzsba kötését a vámuio szolgálta volna legjobban.

³⁵ *Diószegi, L.*: Az Osztrák–Magyar Monarchia külpolitikája. Bp. Vince Kiadó, 2001. 128. p.

³⁶ ÖHStA PA. XII. Türkei Kt. 374. Liasse XL/3. Pallavicini an Aehrenthal, 1911. december 14. Akár úgy, hogy Bulgária is a szövetség tagja, akár úgy, hogy Románia sakkban tartja.

³⁷ Uo. PA XII Türkei Kt. 374. Liasse XL/3. Nr. 3145. 1911. december 8.

³⁸ Uo. PA XII Türkei Kt. 374 Liasse XL/3. (XXXX/3) Verhandlungen bezüglich einer Entente zwischen der Türkei und den Zentralmächten (eventuell Bulgarien und Rumänien) zwecks Erhaltung des status quo auf der Balkanhalbinsel 1911. XII. – 1912. II. No. 52. Bukarest, 1911. december 2. Fürstenberg.

³⁹ Uo. PA XII Türkei Kt. 374. Liasse XL/3. 1911. december 15. „Entweder müsse die Türkei mit den slavischen Balkanstaaten einen Bund eingehen, der ihr die Aufrechterhaltung des status quo sicherstelle, oder sie müsse dasselbe Ziel durch eine ad hoc mit Österreich–Ungarn zu vereinbarenden Entente erreichen.”

⁴⁰ Uo. PA XII Türkei Kt. 374. Liasse XL/3. 1912. június 25. Jenikőj. Pallavicini. Végeredményben ez a nézet eredményezte Csarikov demarsának kudarcát is.

⁴¹ Uo. PA XII Türkei Kt. 374. Liasse XL/3. 1911. december 28. Konstantinápoly, Pallavicini.

⁴² Uo. PA XII Türkei Kt. 374. Liasse XL/3. No. 54. Bukarest, 1911. december 15. Fürstenberg.

⁴³ Uo. PA XII Türkei Kt. 374. Liasse XL/3. No. 690. 1911. december 14. Aehrenthalnak.

⁴⁴ Uo. PA XII Türkei Kt. 374. Liasse XL/3. fol. 405. Szófia, 1911. december 15. Tarnowski.

⁴⁵ Uo. PA XII Türkei Kt. 374. Liasse XL/3. Nr. 3316. 1911. december 21. Konstantinápoly, Pallavicini.

⁴⁶ Uo. PA XII Türkei Kt. 374. Liasse XL/3. 1911. december 28. Konstantinápoly, Pallavicini.

⁴⁷ Uo. PA XII Türkei Kt. 374. Liasse XL/3. 1912. február 27. Konstantinápoly, Pallavicini. „...dass Österreich–Ungarn, Rumänien einerseits und die Türkei andererseits sich verpflichten würden, im Falle Angriffe dritter auf ihre Balkanbesitzungen sich gegenseitig militärische Unterstützung zu leisten.”

⁴⁸ Uo. PA XII Türkei Kt. 374. Liasse XL/3. 1912. június 25. Jenikőj. Pallavicini.

⁴⁹ *Hiller*: i. m. 27. Ahogy az oroszok Szerbia területnövekedését elleneztek 1878-ban, úgy az angolok és osztrákok Bulgáriáét.

⁵⁰ Ö–U.A. IV. Nr. 3569. június 14. Fürstenberg.

⁵¹ BD. IX–I. Nr. 190. 227. 1910. október. 11.

⁵² *Vlahov*: i. m. 30.

⁵³ Ö-U.A. VI. Nr. 7837. Nr. 7838. és *Vlahov*: i. m. 33. A bolgárok emlékeztek arra, hogy 1885-ben a szerbek hátra támadták őket, és az oroszok sem támogatták Bulgáriát. Ezt most el akarták kerülni, tehát kellett a szerbek támogatása is. Mivel az utóbbiak ellenséges viszonyban voltak a Monarchiával, aligha volt várható, hogy egy Monarchia és Bulgária közötti szövetség esetén a szerbek egy törökellenes háborúban a bolgárokat támogatnák, és semlegességük is kérdéses volt, hiszen Oroszország – a szerbek egyértelmű támogatója – kikapcsolhatta volna a Monarchiát a háborúból, s akkor Bulgária a török és szerb sereg közé szorul. Éppen ezért a Monarchiával való szövetség nem volt igazi alternatíva. Sokkal jobb szituációt kínált Szerbia és rajta keresztül Oroszország támogatásának megszerzése, hiszen Ferdinánd arra számított, hogy a Monarchia egyébként sem fog tiltakozni Bulgária területnövekedése ellen, amit katonailag nem is akadályozhatott meg, nem lévén határos Bulgáriával. Ferdinánd azt remélte, hogy a románokat az oroszok ki tudják kapcsolni. De az oroszok számára a Monarchiával és Oroszországgal egyaránt határos Románia geopolitikailag fontosabb volt, mint Bulgária.

⁵⁴ *Radev*: i. m. 86. A „szabotálás” szándékossága legalábbis vitatható, mindenesetre Achrenthal nem tartotta sikeresnek a Goluchowski idején meghirdetett elképzelést.

⁵⁵ Prinosz kām diplomacieszkata isztorija na Bālgarija, 1878–1925. Ed.: *Keszjakov, B. D.*, Szofija, T. L. Kliszarov. 38. és Ö-U.A. IV. Nr. 3549. 1912. június 1. („...Ein kulturfähiges Volk von 3 Millionen.”)

⁵⁶ *Vlahov*: i. m. 32.

⁵⁷ *Genadiev, N.*: Recs ot Genadiev m-r na vānsnite raboti i na izpovjadanijata proizneszena na 8. IX. 1913 g. v gradskoto kazino v Szofija. Szofija, 1913. 7–10. és *Genadiev, N.*: Mezsdu politikata i vlasztta, zagovorite i zatvora. Szofija, Marin Drinov, 2003. 103.

⁵⁸ Idézi *Wagner H.*: With the victorious Bulgarians. London, Constable, 1913. 7.

⁵⁹ Uo. 8.

⁶⁰ Uo. 9.

⁶¹ Uo. 10.

⁶² Uo. 11.

⁶³ Gesovot aggasztották a török csapatösszevonások a határ közelében. A minisztertanács elrendelte a bolgár sereg mozgósítását, jóllehet Nikiforov hadügyminiszter ellenezte ezt a lépést. Ez két dologra is rávilágít: 1911 végén a bolgár sereg nemhogy a támadásra nem állt készen, de egyenesen támadástól tartott. Nyeratov orosz külügyminiszter-helyettes is úgy vélte, hogy a nagyhatalmaknak kell beavatkozni Bulgária biztonsága érdekében, nehogy Törökország megtámadja. Bár a külpolitikai szituáció 1911. október 14-én – a Balkán Szövetség létét leszámítva – ugyanolyan volt, mint egy évvel később, Bulgária ekkor mégsem mert lépni. Ezért jelentős lépés volt a szövetség létrejötte.

⁶⁴ GP. XXXIII. Nr. 12181. von Biel aus Athen an Kiderlen, 1912. szeptember 30.

⁶⁵ *Wagner*: i. m. 25–26.

⁶⁶ Die auswärtige Politik Serbiens 1903–1914. Bände I–III. Ed.: *Bogitschewitsch, M.* Berlin, Brückenverlag, 1928–1931. II. Nr. 579. Iswolsky an Sazonov, 1912. június 6.

⁶⁷ *Albertini, L.*: The Origins of the War 1914. I. London, Oxford University Press, 1952. 371.

⁶⁸ *Madzsarov, M.*: Diplomacieszkata podgotovka na nasite vojni. Szpomeni, csasztni pizma, sifrovani telegrami i poveritelni dokladi. Szofia, Izd. na Akcionernoto Druzsesztvo „Mir”, 1932. 37. 1912. április 28. (május 11.) Gesovnak.